

Využití čínských tradic v boji proti epidemii

WU-CHAN V KONTAKTU S BOHY A PŘEDKY

Lubica Obuchová

Celosvětově nejčastěji skloňovaným slovem roku 2020 se zřejmě stane Wu-chan (Wuhan), jméno jedenáctimilionového trojměstí ležícího na soutoku Dlouhé řeky (Čchang-ťiang; na dolním toku zvané Jang-c'-ťiang) a řeky Chan. Ikonické mosty tam dnes spojují kdysi samostatná města: Chan-kchou, největší železniční uzel¹ a říční přístav na středním toku Dlouhé řeky, Chan-jiang s nejstarší čínskou zbrojovkou a Wu-čchang, kde 10. října 1911 padly první výstřely revoluce, která svrhla poslední císařskou dynastii. V lednu 2020 se toto velkoměsto zviditelnilo jako „rodiště“ nového koronavirovu, jenž se postupně rozšířil do celého světa.

Ačkoliv dominantami čínských velkoměst jsou dnes moderní mrakodrapy nejpodivnějších tvarů, v jejich obyvatelích zůstává mnohé z tradičního myšlení předků. Dodržování tradic je vnímáno jako rys „čínskosti“ a oficiální politika podporuje zvyklosti, které posilují vlastenectví a hrdost na „nepřetržitou historii národa“. Význačným rysem je důraz na oslavy nejvýznamnějších tradičních svátků, které jsou ovšem cíleně zbavovány původního náboženského obsahu, tradice se komercializují a mění (folklorizují) na pouhé povyražení. To platí především pro cyklus výročních svátků. Letos připadlo zahájení Svátků jara, tedy oslav dálnévýchodního Nového roku podle lunárního kalendáře, na 25. leden, proto se již do 15. ledna vyprázdnily studentské koleje a internáty i dělnické ubytovny. Vždyť jde o nejdůležitější svátky v roce, kdy se rodina neobejde bez přítomnosti všech svých živých i již nežijících členů.

Obvykle týden před celonárodními oslavami (kolem 24. dne 12. lunárního měsíce) probíhá „generálka“, jejímž obsahem je hlavně „vyprovázení bůžka domácího krabu na Nebesa“, projev úcty k božskému patronovi rodinné pohody a blahobytu. Ve Wu-chanu se odehrála 19. ledna v podobě rozjásaného čtyřicetitisícového shromáždění na oblíbeném pikniku v komunitě Paj-pu-tching. To byla na dlouhé měsíce poslední tradiční oslava ve městě. Již druhého dne, 20. ledna, se začala zavádět omezená opatření. Nakonec 23. ledna, dva dni před novoročními svátky, byl Wu-chan (spolu s dalšími osmi městy provincie Chu-pej) definitivně „uzamčen“ a veškeré oslavy zrušeny.

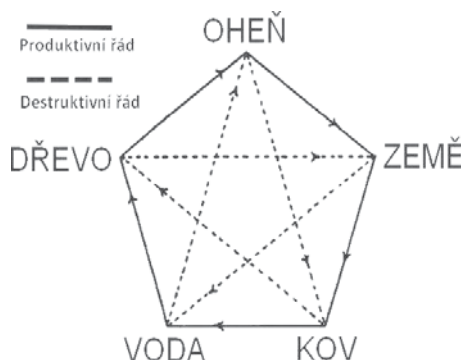

Schéma vzájemného vztahu pěti základních prvků (pěti podstat, *wu sing*).

Stavba nemocnic místo oslav

Už během svátečního týdne se dnem i nocí budovaly nemocnice z prefabrikátů a vládní propaganda k udržení optimismu a pocitu soudržnosti začala využívat osvědčené tradice. S konfuciánskou úctou ke společenské hierarchii byla spojována ochota podřídit se nařízením a spolupracovat s úřady. Taoistické chápání neustále se měnícího světa prý lidem umožňuje rychle pochopit nebezpečí a přizpůsobit se nutným změnám. Buddhistická vnímavost a soucítění s jinými pak vedou všechny Číňany k obětavé spolupráci v duchu „všichni za jednoho, jeden za všechny“.

I jména pro obě provizorní nemocnice byla vytvořena v tradičním duchu: *Chuo-šen-šan* a *Lej-šen-šan*. Byl to všem Číňanům srozumitelný odkaz na prastarou teorii pěti základních prvků (*wu sing*), cyklických stavů bytí, jejichž

vzájemným působením vše neustále vzniká a zaniká. Z této teorie a z učení o komplementaritě dvou pólů *jin* a *jang* vychází mimo jiné tradiční čínská medicína² a farmakologie; patří též mezi základní stavební kameny taoistického náboženství.

Jako první byl 2. února 2020 dostavěn objekt *Chuo-šen-šan* neboli Nemocnice na hoře boha ohně (pro tisíc pacientů). Pojmenování odkazovalo na bohatou historii regionu a tradiční myšlení současně. V oblasti dnešní provincie Chu-pej se před prvním sjednocením čínského území (tj. před rokem 221 před n. l.) nacházela bohatá říše Čchu, pokládána mimo jiné za kolébku taoistického učení. Nuž a legendárním předkem čchuských vládců byl právě bůh ohně Chuo-šen (znám též pod jménem Ču-žung). Nový koronavirus má symptomy podobné jako chřipka, závažné infekce mohou vést až k zápalu plic a selhání ledvin. Podle tradiční medicínské teorie jsou plíce „řízeny kovem“; v *jinové* části neustálého koloběhu světa, v tzv. destruktivním řádu, oheň překonává kov, roztaví jej. V té době lékaři často spoléhali na to, že s příchodem teplejšího počasí nový koronavirus vymizí podobně jako chřipkové viry v létě, takže představa „ohně ničícího kov“ byla snad pro mnohé nemocné uklidňující.³ Vždyť v minulosti taoističtí exorcisté přizývali boha ohně na pomoc do boje s bohem moru Wen-šenem a mezi lidem se také traduje staré rčení, že bůh ohně

	Bůh hromu	Bůh ohně (Říše středu)	COVID-19	(taoismus)
pět základních prvků	dřevo	oheň	kov	voda
pět vnitřností	játra	srdce	plíce	ledviny
pět smyslových orgánů	oči	jazyk	nos	uši
pět součástí těla	svaly	puls	kůže a vlasy	kosti

Vybrané tradiční asociace z oblasti medicíny spojené s pěti základními prvky.

Tento článek prošel recenzním řízením.

zahání epidemie a bůh hromu zvládá hořečnatá onemocnění.

I proto dostal druhý objekt, jehož výstavba započala současně s prvním a byl zprovozněn 6. února, jméno *Lej-šen-šan*, Nemocnice na hoře boha hromu (pro 1 500 pacientů). V taoistickém a lidovém náboženství Bůh hromu Lej-šen trestá pozemské hříšníky a zahání zlé duchy i demony, kteří zneužívají svých znalostí taoistické magie k tomu, aby škodili lidem. Hrom je v teorii pěti prvků reprezentován elementem dřevo. Dřevem se vyživuje oheň, jenž poráží kov, zastupující nemoc – takto bůh hromu podpořil boha ohně a obě božstva spojila své síly do boje proti novému onemocnění.

Obě nové kliniky (později spolu se 16 dalšími provizorními zařízeními⁴ na izolaci lehčích případů nemoci) začala poskytovat lékařskou péči v době, která se v tradičním lunisolárním kalendáři nazývá Počátek jara (*li-čchun*). Je to první údobí solárního cyklu, opravdový rozjezd nového roku v kdysi převážně agrární čínské společnosti. Příchod jara je ve všech lidských společenstvích symbolem obnovy života; podle čínských představ tehdy negativní, pasivní prvek *jin* uvolňuje pozice pozitivnímu, aktivnímu komplementu *jang*. A ještě jedna tradiční asociace: hora, obzvláště vysoká a špičatá, rovněž symbolizuje *jang*, aktivní (mužskou) sílu, slunce a teplo, vše, co může podpořit rekonvalescenci pacienta. U pojmenování obou nemocnic však, jak bylo často zdůrazňováno, nešlo o aplikování starých pověrečných praktik, které soudobá čínská ideologie obvykle potlačuje; připomínka starobylých mýtů, lidových zvyklostí a medicínské tradice měla sloužit coby psychické povzbuzení pacientů i jejich příbuzných.

Jarní svátky předků

Rozlehlé čínské území ovšem nebylo nemocí COVID-19 zasaženo plošně, proto se na většině čínského území začala výroba oživovat již na přelomu února a března. Avšak karanténa ve Wu-chanu byla ukončena až 8. dubna, po dlouhých 76 dnech. Wu-chan se tak začal pomalu vracet k běžnému životu⁵ až po nejvýznamnějších tradičních svátcích spojených s kultem předků. Svátky čistého jasu (*Čching-ming-t'ie*) se slaví každoročně 4. dubna, 106. den po zimním slunovratu. Jsou stanoveny podle solárního, tedy *jangového* kalendáře, aby se tím vyrovnal vliv *jinového* zászvěti, které je během svátků otevřeno, a předkové se u hrobů či rituálních destiček se svými jmény setkávají s potomky.

Během roku je sice pro kontakty se zászvětím vyhrazeno více vzpomínkových dnů, ale jarní svátky mrtvých jsou z nich nejdůležitější. Lidé kvůli nim častokrát jedou stovky kilometrů celou zemí, protože rodinné pohřebiště bývá situováno v místech, odkud rod pochází.⁶ Čínské rodiny navštíví hroby, uklidí je, vyzdobí, podle tradice potom s předky a dalšími příbuznými hodují, pojídají symbolické taštičky obarvené rostlinnou náplní do zelena a užívají si jarní přírody. Samozřejmě se nezapomíná ani na obětiny a pálení rituálních bankovek. Tuto část tradičních zvyklostí se však již od pádu císařství snaží všechny vlády vymýtit jako pověrečnou (a někdy i nebezpečnou) praktiku. Obzvláště v posledních letech se v tisku propaguje „civilizované uctívání zesnulých“, omezené na úklid a vyzdobení hrobu květinami, případně symbolickými obětinami. Současně se místo pohřbívání do země prosazuje kremace a deponování uren v kolumbáriích,

kde na klasické zádušní obřady není dostatek místa. Vláda ovšem nemá zájem na úplném zrušení této tradice, označované za následovánímhodné dědictví otců, protože se v ní odráží úcta k předkům, tedy konfuciánské povědomí o hierarchickém postavení jednotlivce ve společnosti.

Kvůli přetrvávajícím opatřením, která měla zamezit koncentraci osob, zůstala během Svátků čistého jasu většina hřbitovů i kolumbárií uzavřena, nebo se otevírala jenom v omezené míře. Uctívání zesnulých příbuzných mělo probíhat především online. Existuje řada webových stránek, které jsou k tomu určeny, mnohá pohřebiště či kolumbária mají obvykle i své vlastní stránky, kde se mohou příbuzní z různých koutů světa virtuálně sejít a zavzpomínat. Také je možné objednat obřad v zastoupení, kdy zaměstnanci pohřební služby na přání provádějí příslušné rituály (civilního charakteru, bez recitace náboženských textů), které pro zájemce současně natočí a vystaví na sociálních sítích. Některé místní samosprávy dokonce nechávaly hřbitovy uklidit „v zastoupení“ a ke hrobům byly kladeny tradiční snítky bílých či žlutých chryzantém. Po celé Číně byly v sobotu 4. dubna v poledne spuštěny vlajky na půl žerdi a na tři minuty ustal život země jako připomínka všech obětí epidemie.

Představitelé taoistických a buddhistických společenství doporučili věřícím, které texty mají na počest zesnulých recitovat, aby se s nimi spojili prostřednictvím modlitby. Snad všechna náboženská zařízení ve Wu-chanu, taoistická, buddhistická, křesťanská i muslimská, převedla hned na počátku epidemie své duchovní aktivity na sociální sítě, pořádaly online setkání komunity, bohoslužby a vigilie, poskytovaly duchovní

Poznámky

- 1 Výstavbu železniční trati z Pekingu do Chan-kchou v letech 1897–1906 řídili belgičtí inženýři a financovala Rusko-čínská banka. Mezi její zaměstnance, střídavě sídlící v kosmopolitní Šanghaji a středočínském Chan-kchou patřil i Josef Löwy (Joseph Loewy, 1858–1932), „pařížský strýc“ Franze Kafky. Jeho zážitky z výstavby železnic v Číně a tehdejšího Belgického Kongu zřejmě Kafku inspirovaly k cyklu „čínských“ a „železničních“ povídek, částečně vydaných až posmrtně.
- 2 Tradiční bylinné receptury se během epidemie staly žádaným doplňkem léčebných procedur, urychlující rekonvalescenci.
- 3 Nové laboratoře pro testování obyvatel na koronavirus byly pojmenovány *Chuo-čen* neboli Ohnivě oči.
- 4 O měsíc později, 10. března, prezident Si Ťin-pching oznámil, že 16 provizorních nemocnic na výstavištích, stadionech atp. bylo uzavřeno, protože ve Wu-chanu se již epidemie v podstatě dostala pod kontrolu. Obě specializované „covidové“ nemocnice

fungovaly až do 15. dubna, kdy propustily poslední pacienty, část z nich ovšem ještě šla na doléčení do stálých městských klinik. Personál se vrátil na svá pracoviště po celé Číně a prostory těchto prozatímních nemocnic byly zakonzervovány pro případ druhé vlny, která (zatím) v ČLR nenastala. Prototypem těchto nemocnic byla klinika Siao-tchang-šan za Pekingem, postavená pro potřeby boje s epidemií SARS v roce 2003. Tehdy fungovala necelé dva měsíce a poté byla zakonzervována. V březnu 2020 byla znovu dočasně „oživena“ a do 29. dubna přijímala pacienty z hlavního města.

- 5 I po „odemčení“ Wu-chanu však zůstala v platnosti řada omezujících opatření a návrat studentů do škol se zde uskutečnil až po prázdninách, byť ve většině čínských oblastí k tomu došlo již na konci jara. Všichni obyvatelé města i nadále dodržují základní hygienická opatření, pohybují se v rouškách (často i na volných prostranstvích), při vstupu do veřejných prostor přikládají ke skenerům své mobily se zdravotním kódem atd. Podle oficiálních sdělení místních

orgánů nebyl od poloviny května zaznamenán žádný nový lokální případ nákazy koronavirem.

- 6 Od roku 2013 se během svátků, které jsou dnem pracovního volna, na dálnicích nevybírá mýto.
- 7 Tradiční kalendář vytvořený generacemi čínských zemědělců byl kombinovaný, tedy lunisolární, zjednodušeně řečeno, podle Měsíce se řídil život rodiny i komunity a podle Slunce probíhaly práce na polích. Protože lunární a solární rok nemají stejnou délku, vkládá se sedmkrát za devatenáct let vyrovnávací měsíc.
- 8 V Japonsku mají dnes i svátky odvozené z lunárního kalendáře pevně stanovené datum, protože poválečné Japonsko přešlo v úplnosti na gregoriánský kalendář a zrušilo „pohyblivost“ všech tradičních svátků. Proto se tam měsíc duchů uctívá každoročně již v červenci.

útěchu. Část jejich osazenstva také pomáhala v terénu, organizovala sbírky a rozdávala zdravotnické pomůcky.

Letní kontakty se zászvětím

Kromě zmiňovaných jarních Svátků čistého jasu najdeme v čínské kalendáři ještě dva velké pohyblivé svátky věnované zesnulým. Jedním z nich je celý sedmý lunární měsíc, kdy se podle tradičních představ otevře zászvětí a duchové i démoni se vypraví do světa lidí. Jejich rej končí až o půlnoci posledního dne tohoto měsíce, jenž je obvykle zván Měsíc hladových duchů (*Kuej-jüe*). Cyklus velkých zádušních svátků uzavírají akce desátého měsíce, jehož prvnímu dni se přezdívá též Den posílání zimních oděvů mrtvým (letos 15. listopadu).

Podle čínské numerologie je číslo sedm – spolu se čtyřkou – číslem nešťastným, jelikož jejich zvuková podoba v mnoha dialektech připomíná výslovnost slova „smrt“ či „umřít“. Ten letošní Měsíc duchů (od 19. srpna do 16. září) byl ve srovnání s běžným rokem posunutý. Rok 2020 je totiž „přestupný“, má třináct lunárních měsíců. Shodou okolností se letos zdvojoval⁷ čtvrtý lunární měsíc, což nebývá pokládáno za příznivé znamení.

Duše prý nejsou jenom čistě spirituální nehmotné existence. Musí rovněž jíst a pít – jsou však ochotny přijmout pouze požívatinu nabízené přímým mužským potomkem. Jinak zůstanou duše předků hladové a přinucené krást jídlo a ošacení jiným duchům. Podle starých Číňanů jsou duše po smrti svého nositele silné, ale postupně slábnou a zanikají s posledním člověkem, který si na ně pamatoval. Nebezpečí hrozící ze strany bloudících duší tak není nekonečné.

Samozřejmě, že s příchodem buddhismu se představa o duši poněkud pozměnila: duše už neumírá, ale žije ve vesmíru, dokud nenastane čas její reinkarnace. I o takové duše se ovšem pozůstalí musejí postarat, aby netrpěly hlady a nestrádaly osamělostí. A tak byl ve východní Asii pro potřeby těchto duchů adaptován i buddhistický svátek *ullambana*, jenž je v Japonsku znám pod jménem *obon*.⁸ V čínské světě byl pojmenován *Jü-lan-pchen-tie* (na základě fonetické podobnosti), avšak i čínští buddhisté mu nejčastěji říkají Měsíc duchů. V poslední den tohoto měsíce se rituálně uzavrou brány do záhrobí a sou-

časně se oslaví narozeniny Krále podsvětí (*Jama; Ti-cang-wang*).

Pro taoisty je vyvrcholením vzpomínkových akcí 15. den sedmého lunárního měsíce, na který současně připadá obřad poloviny roku neboli Svátek prostředního počátku (*Čung-jüan-tie*), kdy nejvyšší taoistická božstva údajně sestupují na svět. S obřady na usmíření duchů jsou spojena i velkolepá procesí ducha ochránce města zvaného Čcheng-chuang. Ten se tou dobou vypravuje na „inspekci“ oblasti pod svou správou, obvykle provázen herci a kejklíři. Ten wuchanský však letos inspekci vynechal, aby nedošlo k velkému srocování lidí, byť by se nezasvěcenému pozorovateli mohlo zdát, že město je přeplněné víc než dost. Obzvláště nápadné to bylo v souvislosti s pořádáním srpnových víkendových koncertů a jiných zábavných akcí u vody. Ačkoliv čínské matky v tyto dny své děti večer raději nepouštějí ven, obzvláště ne k vodě, oblíbenému rejdišti potulných duchů, byla letos ve Wu-chanu, jemuž se v první polovině roku kvůli karanténou vyprázdněným ulicím přezdívalo „město duchů“, porušena mnohá letitá zvyklost.

Protože karanténa zde byla ukončena až po jarních svátcích předků, soustředila se pozornost na obřady sedmého měsíce. Tyto se obvykle nepořádají u rodinných mohyl, stačí uvařit něco z nové úrody a najít kousek volného prostranství, odkud se obětiny přenesou kouřem do zászvětí. Oheň jako prostředek proměny spojuje svět živých a mrtvých a nová úroda z polí symbolizuje poděkování za pomoc. Pálí se především votivní peníze, dary zesnulým v podobě papírových napodobenin předmětů každodenní potřeby, svíčky a tyčinkové kadidlo. Nad vraty nebo na prahu domu se zapalují lampiony a vonné tyčinky, aby ukázaly duchům předků cestu domů.

Obřadníci ve Wu-chanu měli s uklidňováním duší obětí koronaviru napilno až do poloviny října. Pozorovatelé tvrdili, že nikdy předtím neviděli večer tolik obětišť s tak bohatými obětinami, jejichž složení letos ovlivnila i pandemie. Častokrát se předků letos posílaly votivní zdravotnické pomůcky, především roušky. Vždyť i na onom světě – jak si Číňané rádi představují – to funguje úplně stejně jako ve světě zdejší, tudíž i duchové sestupující na tento svět musí mít zakryty dýchací cesty.

Neustálé střídání jinu a jangu, radosti a smutku

Kvůli „přestupnému roku“ se letos překryl státní svátek vzniku ČLR s tradičním Svátkem středu podzimu (15. den 8. lunárního měsíce), což obvykle bývá klidný svátek nejjasnější a nejkulatější Luny v roce, která současně symbolizuje soudržnost rodiny. Protože všechna dopravní spojení již byla v plném rozsahu obnovena, stal se letošní sváteční „zlatý týden“ ve Wu-chanu i svéráznou náhradou za neuskutečněné oslavy Svátků jara. Domáci i turisté si po večerech užívali velkolepou světelnou show nad Dlouhou řekou a vybírali z nepřeborného množství zábavných aktivit.

Avšak tak, jako v čínské přírodě začíná nad „veselým“ *jangem* s nástupem podzimu vládnout „zászvětní“ prvek *jin*, budou se i wuchanští obyvatelé po hektických oslavách zase utíkat ve vzpomínkách ke svým příbuzným a přátelům, kteří je během epidemie opustili. Konec starého roku je nejen přípravou na příchod toho nového, ale též dobou, kdy je podle tradice nutné opět vstoupit do kontaktu s oním světem a postarat se zesnulým předkům o zimní oděvy. V těch se pak budou moci s klidnou myslí dostavit ke svátečnímu novoročnímu stolu. Na pozvánce bude uvedeno „předvečer 12. února 2021“.

Poznámka

Tento text je zkrácenou a upravenou verzí čtyřdílného seriálu „Wu-chan v době koronavirové“ psaného pro *Náboženský infoservis* (články uveřejněné 6. a 7. dubna, 29. října a 2. prosince 2020), jež vznikl především na základě čínsky psaných internetových textů a blogů, pro obvyklého čtenáře *Dingiru* by tudíž uvádění detailních odkazů zřejmě nebylo přínosné. Odkazy na online materiály psané v evropských jazycích byly vkládány přímo do jednotlivých článků seriálu, odkud jsou lépe přístupné než z tištěného textu, proto je zde neuvádím.

Use of Chinese traditions in the fight against the epidemic: Gods and spirits help Wu-chan

The article discusses some applications of traditional Chinese theories (*yin-yang* correlation, *wuxing* idea) during the Wu-chan lockdown after the outbreak of the COVID-19 pandemic. The hidden meaning of names for makeshift hospitals Huoshenshan and Leishenshan is explained as well as the importance of ceremonies held during the three traditional festivals (Qingmingjie, Guojie, Songhanyijie), this year dedicated simultaneously to deceased ancestors and victims of the new coronavirus.

PhDr. **Lubica Obuchová** (*1959), absolventka orientalistiky a sinologie na FF UK v Praze, dlouhodobě se zaměřuje na studium současné čínské společnosti a její kultury, především lidové slovesnosti, žitého náboženství a proměn tradiční symboliky.